

Juhász Kata

Szék bebarangolása

Népdalgyűjtés,
népdalok, táncok

TDK dolgozat

Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Felkészítő tanár:
Dr. Asztalos Bence adjunktus

2012

Tartalomjegyzék

I.	Népdalgyűjtés.....	3.o.
II.	Széki hagyományok.....	5.o.
III.	Választott népdalok.....	6.o.
IV.	Felhasznált irodalom.....	8.o.

I. Népdalgyűjtés

A választott témám három széki népdal. Évek óta foglalkozom néptáncsal és népdalénekléssel. Fontosnak tartom, hogy minél többen megismerjék ezeket a műfajokat, hiszen magyar kultúránk egyik legértékesebb és legszebb részei. Sok ezer népdalunk van felgyűjtve és feldolgozva, hála olyan zenészeknek, mint Kodály Zoltán, Bartók Béla, Vikár Béla, Lajta László vagy Vargyas Lajos. Az 1970-es évektől kezdve, a néptánc és a népzenenk újra felfedezése óta ismét sokan járják az országot (például Kallós Zoltán) és a környező országok magyar lakta területeit, hogy találjanak olyan idős embereket (adatközlőket), akik a népdalkincset még őrzik. Van olyan közöttük, aki úgy adja tovább a dalokat, ahogy azt annak idején már megtanulta, és vannak, akik egy korábban megismert és megtanult dalt újabb és újabb díszítésekkel öltöztetnek föl. Nem egy adatközlőt hallottam már felvételtől úgy énekelni, hogy a sok versszakos népdal minden versszakában más-más hajlításokat használt, és ezt oly könnyedén, természetesen tette, mint egy képzett, tanult énekes. Széken ilyen például, Pap Mártonné Filep Mária.

Valamikor régen az emberek sokkal többet énekeltek. Énekeltek örömben, bánatukban is. Vannak alkalomhoz kötött és alkalomhoz nem kötött népdalaink. Az alkalomhoz kötött népdalok végig követik az élet legfontosabb fordulópontjait: ide tartoznak a jeles napok dalai és a köszöntők. Az alkalomhoz nem kötött dalok a tánczenék. Az általam választott három népdal is ez utóbbi csoportba tartozik: egy széki lassú, egy széki négyes és végezetül egy csárdás. Ezeket hangszeres kísérettel szólaltatták meg egy-egy bálban vagy táncházban.

A népdalok gyűjtése először a reformkorban kezdődött, abban az időben, mikor a magyarságunk fontossá vált és a kor emberei keresni kezdték az igazi magyar zenét. Többen rájöttek arra, hogy a cigányzenészek által – főleg a városokban – játszott zene valójában inkább műzene. Volt, aki elindult a falvak felé és ott talált egy teljesen más hangszeres és ének anyagot. Sajnos első gyűjtőink egy része nem zenész volt, így nem tudták lejegyezni az anyagot és így rengeteg gyűjtésnek csak szövege maradt fenn. A nagy fordulatot a fonográf megjelenése hozta.¹ Bartók egy felvidéki útján egy Erdélyből származó székely leány énekét hallva jött rá, hogy ez lehet az igazi magyar zene.

¹ A fonográfot Vikár Béla használta először népdalgyűjtésre.

1. ábra

Kodály Zoltán a fonográffal

2. ábra

Bartók Béla

Kodály Zoltán és Bartók Béla a népdalokat gyűjtötte, feldolgozta és műveikben felhasználták, de nem egyformán. 1940-ben Lajtha László, Bartók és Kodály pályatársa, a Szolnok-doboka megyei Szék községébe indult gyűjtő útra.

„Kodály habozás nélkül válaszolt s elmondotta, hogy nemrégiben széki hímzéseket látott. Ahol ilyen szép és sajátos hímzések élnek még ma is, kell ott – mondotta – valami érdekes muzsikának is lennie. Lelkesen beszélt és erősen biztatott a széki útra. (...) „Azonnal írtam Szolnok-dobokai barátaimnak, – akik már régebben vártak, és szűkebb páttriájukba indultam.”²

3. ábra

(Lajtha László és Kodály Zoltán)

² Gelencsér Ágnes: *Magyar Népzenei Alapismeretek*. Műszaki Könyvkiadó 1998 28.o.

II. Széki hagyományok

Szék városa a Mezőségen található a mai Románia területén. A 13. században sóbánya város volt. A 15. században német lakosai voltak a településnek, de mára ennek már nincs nyoma. Széknek három nagy része van (szege=része): Felszeg, Forrószeg, Csillagszeg. Ez a három „szeg” külön-külön önálló, zárt egység. 1940-ben úgy mondták, „hogyan felszegi csak felszegivel házasodik, a felszegi táncházba csak felszegiek járnak.”

Ennek a kis városnak saját hangszeres népzeneje, ének anyaga, tánca és saját viselete van. Lajtha 1940 Karácsonyának másnapján indult el Székre és a helyszíni gyűjtés 1941. január 10-ig tartott. A Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. stúdiójában széki énekesek és zenészek előadásában rögzítették a gyűjtött anyagot. A felvétel 1941. február 17-től öt napon keresztül tartott ahhoz (ilyen nagy mennyiségű népdalt előtte még nem gyűjtöttek), hogy Lajtha László széki gyűjtés című kiadványa a Népzenei Monográfia 2. köteteként megjelenhessen. Az egyik általam választott népdal, a *Hajtsd ki rózsám* kezdetű is ebben a kötetben jelent meg elsőnek.

Lajtha és társai nem csak népzene, hanem a táncgyűjteményeket is gyűjtöttek. Szék városában a tánc menetét párnak nevezik. A táncok sorrendje meghatározott és részekből áll. Ebből három táncot férfiak járnak (sűrű tempó, ritka tempó és verbunk), ezen kívül táncolják a magyar vagy más néven a széki négyest, a két lassút (lassú csárdás és a csárdás) és végül a porka hét lépést. Ezekhez a táncokhoz gyönyörű és egyedi népviselet tartozik. Megőrizték és talán legtovább maradt meg a mindennapi életben is népviseletük, amely a férfiaknál a nagyon jellegzetes és érdekes formájú szalmakalap és a világoskék posztó mellény. A lábbeli hegyes orrú csizma hosszú szárral (minél nagyobb, annál nagyobb a tisztesség). A szűk szárú harisnyát idővel a priccses nadrág váltotta fel, de a harisnyát is hordják. A marhatartók éjjel fehér szűrt is viseltek. A nőknek szintén jellegzetes ruházata van: ilyen a derékig érő ing, piros virágokkal díszített fekete vagy piros ráncolt kartonszoknya. Ők kivágott, füllentyűs lájbit (vállán színes csokorral), lábukon fekete piros szárú, tulipános sarkú csizmát viselnek. A lányok és az asszonyok 2, 3 vagy 4 pendelyt (alsószoknyát), fejükön pedig piros virágos, fekete kendőt hordanak. A lányok leeresztett hajukat piros szalaggal díszítik, az asszonyok kontyot viselnek.

4. ábra
Széki női és férfi népviselet

III. Választott népdalok

Mint a népdalaink nagy része – és kiválasztott népdalaim is – többnyire a szerelemtől szólnak, de nem a boldog szerelemtől, hanem a csalódott és a viszonzatlanról. Az általam énekelt dalok mindegyike tánc mellett énekelt dallam. Hogy miért lehet ez így, azt ritmusukkal magyarázom: mind a három dalnak különböző a ritmikája.

Az Árvalányhaj lengedez a hegytetőn ritmusa 2/4-es csárdás dallam, majd ezt követi egy lassú 5/8-os tempójú dal, a *Szék városi öreg templom*. A dalcsokor zárása képen énekelt *Hajtsd ki rózsám* kezdetű népdal ritmusa aszimmetrikus, és erre táncolják a széki négyest. Ezek a népdalok külön-külön lettek „begyűjtve”. A *Hajtsd ki rózsám*at 1941-ben Lajtha László gyűjtötte, adatközlője Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsanna volt. Az *Árvalányhaj lengedez a hegytetőn*t Kallós Zoltán énekelte fel, de gyűjtési idejét, gyűjtőjének nevét nem ismerjük. Az egyik legkedvesebb dalomat, a *Szék városi öreg templom*ot 1972-ben Kallós Zoltán egyik körútján gyűjtötte, adatközlője Pap Mártonné Filep Mária volt. Mint minden népdalnak, ennek a háromnak is az „ízét” a hajlítások adják meg. Úgy tartják, hogy a széki népdalok talán a legnehezebben „emészthető”, tanulható dalok a hajlítások miatt.

Némely gyűjtőnk még azokat a hangokat is lekottázta, melyek a meghallgatásukkor alig vehetők észre. Ezzel nekünk, népdalt tanulók számára nagy segítséget adnak. A széki

énekeseknek, adatközlőknek ezek a hajlítások, díszítések könnyedén jönnek, hiszen ők ebben a zenei környezetben nőttek fel, számukra ez a természetes.

Választott témám – úgy tartom – magyarságunk része. Fontos, hogy ismerjük azokat a neves embereket, akik tettek értünk valamit, még akkor is, ha az „csak” dalgyűjtés volt. Hisz, nélkülük hol lennének ezek a szép, díszítésben gazdag széki népdalok? Szerettem volna kissé bemutatni, hol is helyezkedik el ez a bizonyos Szék, ahonnan oly sok szép dal, tánc származik, és persze a szebbnél szebb viselet.

Felhasznált irodalom

Gelencsér Ágnes: *Magyar Népzenei Alapismeretek*. Műszaki Könyvkiadó 1998

Sebő Ferenc: *Népzenei Olvasókönyv*. Hagyományok Háza Kiadó 1997

Bodza Klára: *Magyar Népi Énekiskola*. 1.– 4. kötet Hagyományok Háza Kiadó 2004

Demarcsek Zsuzsa, Kocsor-Ignác Gabriella, Kovács Zsuzsanna: *Néptánciskola* Planétás kiadó 2007

www.magyarkurir.hu

www.mek.niif.hu

www.hajtoka.hu

www.hagyomanyokhaza.hu